

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI

«TASDIQLAYMAN»
Ilmiy ishlar va innovatsiyalar
bo‘yicha prorektor
I.R.Bekpulatov
28 10 2025-yil.

10.00.01 – O‘ZBEK TILI
IXTISOSLIGI BO‘YICHA KIRISH IMTIHONI DASTURI

Tuzuvchilar:

f.f.d. prof. N.Yuldosheva

f.f.d. prof. X.Jabborov

f.f.d. prof. B.Bahriddinova

Dastur Qarshi davlat universiteti Kengashning
2025 yil 30 10 dagi majlisida tasdiqlangan (bayonnoma № 2.)

Qarshi-2025

10.00.01 – O‘zbek tili ixtisosligi bo‘yicha kirish imtihoni

D A S T U R I

KIRISH

Hozirgi davr talablaridan kelib chiqqan holda tilshunoslikning predmeti, vazifalarini yoritish, fan doirasida o‘rganiladigan asosiy masalalarning mazmun-mohiyatini aniqlash, ilmiy bilish, metod, metodologiya, metodika tushunchalarining mohiyatini aniqlash anglash, ilmiy faoliyatning nazariy asoslari, tamoyillarini belgilash, tilshunoslikka doir ilmiy tadqiqotlarning tiplari va metodologik yondashuvlarini bilish, jamiyatni demokratlashtirish va bozor tamoyillari asosida isloh qilingan iqtisodiyot sohasidagi o‘zgarishlarning tabiiy va ijtimoiy fanlarga ta’siri masalalarini yoritish yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dastur talabgorlarning umumlingvistik tayyorligi, yangi nazariy va metodologik materiallar bilan tanishligi, ijodiy mulohaza yuritishi, nazariy bilim saviyasi, ilmiy tadqiqot, lisoniy tahlil metodikasi va metodologiyasiga doir bilim doirasini aniqlash vazifasini qo‘yadi.

Dastur doirasida o‘rganiladigan asosiy masalalar talabgorlarda ilmiy ish olib borish yuzasidan asosiy bilimlarni shakllantirish, tilshunoslik terminlarini o‘zlashtirish, lingvistik masalalarning tahlil qilinishi va yoritilishi keng qo‘llaniladigan metod hamda usullarni o‘rganish, mavzu doirasidagi muammoning hal qilinishi borasida muhim ahamiyat kasb etadi.

Dastur mazmunidan ko‘rinib turibdiki, imtihon topshiruvchi tilshunoslikning amaliy va nazariy fundamental yo‘nalishlaridan puxta bilimlarga ega bo‘lishi talab etiladi.

KIRISH IMTIXONI MUNDARIJASI VA MAZMUNI

Olamning ilmiy manzarasi

1. Bilish va uning ko‘rinishlari.
2. Empirik va ratsional bilish. Ilmiy bilish.
3. Ontologiya va gnoseologiya tushunchalarining mohiyati. Lisoniy idrok.
4. Ontologiya va gnoseologiya haqida ma’lumot.
5. Tilning ontologik xususiyati.
6. Nazariy bilishning o‘ziga xosligi va uning shakllari. Tushuncha. Hukm. Xulosa. Muammo. Faraz. Nazariya
7. Muammo tushunchasi va uning mohiyati. Muammoni to‘g‘ri qo‘yish – uni muvaffaqiyatli yechishning muhim sharti.
8. Tilshunoslikka oid tadqiqotlarda dalillarning o‘rni.
9. Ilmiy dalillar, emperik gipotezalar va emperik qonunlar.

Ilmiy metodlarning paydo bo‘lishi

1. Asosiy metodologik yondashuvlar va tamoyillar.
2. Metod, metodologiya va metodika tushunchalari. Metodlarning tasnifi.
3. Filologik metodlarning o‘ziga xos jihatlari.
4. Lingvistik metod va metodologiya.
5. Ilmiy metodlarning paydo bo‘lishi.
6. Lingvistik metodlarning mavjud metodlarning barchasi bilan o‘zaro munosabatda bo‘lishi.
7. Bilish yo‘llari va lingvistik metodlar.
8. Umumiy va xususiy ilmiy metodlar.
9. Dialektik metod.
10. Metafizik (fizikadan keyin) metod.
11. Germenevtik metod.
12. Sinergetik metod.
13. Umumtaniqiy metodlar. Nazariy metodlar. Empirik metodlar.
14. Tavsifiy, qiyosiy, tarixiy-genetik metod.
15. Badiiy matnni tahlil qilish tamoyillari
16. Ilmiy tadqiqot tamoyillari. Tarixiylik tamoyili. Zidlanish tamoyili.
17. Ilmiy tadqiqot aspektlari.

An’anaviy va zamonaviy tahlil metodlari

1. Tilni o‘rganish metodlari.
2. Tavsifiy metodning sinxron tahlil metodi ekanligi; unga oid bosqichlar.
3. Qiyosiy, qiyosiy-tarixiy, tarixiy-genetik (geneologik), chog‘ishtirma va tipologik metod.
4. Distributiv tahlil.
5. Differensial tahlil.
6. Komponent tahlil.
7. Ekspremental metod.

8. Statistik tahlil metodi.
9. Glottoxronologik metod.
10. Kvantitativ metod.
11. Transformatsiya metodi.
12. Lisoniy tillarni belgilash va tillarni oilalarga birlashtirish.
13. Turli tillarni yaxlit holda qiyosiy-tipologik planda o'rganish.
14. Dunyo tillarini muayyan belgisi asosida ma'lum guruhlarga, tillarga birlashtirish.
15. Struktur tilshunoslikning yuzaga kelishi.
16. Tilshunoslikda funksionallik tamoyili.
17. Oppozitiv metod.
18. Glossematika.
19. Psixolingvistik tadqiqot metodlari
20. Neyropsixolingvistikaning tadqiqot metodlari

Asosiy lingvistik konsepsiyalar

1. Abu Nasr Forobiy ta'limoti.
2. Abu Rayhon Beruniy ta'limoti.
3. Abu Ali ibn Sino ta'limoti.
4. Vilgelm fon Gumboldt ta'limoti.
5. Ferdinand de Sossyur ta'limoti.

Tilshunoslikdagi asosiy paradigmalari

1. Siyosiy-tarixiy paradigma unga oid tadqiqotlar.
2. Sistem-struktur paradigma va unga oid tadqiqotlar.
3. Sistem-struktur tilshunoslik masalalari.
4. Antroposentrik paradigma va unga oid tadqiqotlar.
5. Antroposentrik tilshunoslik masalalari.
6. Antroposentrik tilshunoslik yo'nalishlari.

Tilshunoslik fani taraqqiyoti

1. Tilshunoslik fanining shakllanish bosqichlari.
2. Qiyosiy-tarixiy tilshunoslik.
3. Qiyosiy-tipologik tilshunoslik.
4. Sinxron-diaxron tilshunoslik.
5. O'zbek formal (an'anaviy) tilshunosligining vazifalari.
6. O'zbek substansial tilshunosligining vazifalari.
7. O'zbek graduonimik tilshunosligining vazifalari.
8. O'zbek substansial-pragmatik ("imkoniyatdan voqelikka") tilshunosligi.
9. Jadid davri o'zbek tilshunosligi.
10. O'zbek formal tilshunosligi.
11. O'zbek substansial tilshunosligi.

12. Yangi davr o'zbek amaliy tilshunosligi vazifalari.
13. Tilni paradigmalar asosida o'rganish muammolari.
14. O'zbek formal (an'anaviy) tilshunosligining asosiy tadqiq tamoyillari.
15. O'zbek substansial tilshunosligining asosiy tadqiq tamoyillari.
17. Yangi asr tilshunoslik fani zimmasiga yuklatilayotgan ijmoiy buyurtma.
18. Tilni substansial-pragmatik tamoyillar asosida tadqiq qilish muammolari.
19. Substansial-pragmatik yo'nalishning asosiy tahlil usullari.
20. O'zbek lingvodidaktikasining dolzarb vazifalari.
21. O'zbek gender tilshunosligi.
22. Matnni lingvokognitiv o'rganish muammolari.
23. Psixolingvistik tadqiqotlar tarixi, tadriji va usullari.
24. Kompyuter lingvistikasi.
25. Antropotsentrik tilshunoslik.
26. Lisonning gomogen sistema ekanligini izohlang.
27. Nutqiy sathning geterogen sistema ekanligiga izoh bering.
28. Matn birliklari va matn tiplari
29. Matnga berilgan ta'riflar
30. Tilning jamiyat va tafakkur bilan munosabati natijasida sotsiolingvistika, mentalingvistika, lingvosemiotika, pragmalingvistika singari tutash fanlarning yuzaga kelishi.
31. Semantika va pragmatikaning o'zaro munosabati.
32. Kommunikativ strategiya va taktika
33. Nutqiy akt nazariyasi haqidagi qarashlar
34. Neyropsixolingvistikaning mustaqil soha sifatidagi taraqqiyoti, tarixi va manbalari
35. Afaziya lingvistik muammo sifatida
36. Nutqiy konfiguratsiya.
37. Neyropsixolingvistikada lingvistik shaxs muammosi
38. Psixolingvistik maktablar: bixeviorizm, neobixeviorizm.
39. Transformatsion- generativ grammatika maktablari
40. Tilni o'zlashtirish (nutq ontogenezi) haqidagi qarashlar
41. O'zbek tilshunosligida neyrolingvistik tadqiqotlar

Til va nutq antinomiyasi

1. Til va nutq antinomiyasi (qarama-qarshiligi) haqidagi farazning yuzaga kelishi.
2. Til va nutq qarama-qarshiligi haqidagi e'tirof etilgan jihatlar.

Tilning belgili va belgisiz xususiyatlari

1. Semiotika, til belgilar sistemasi ekanligi.
2. Til belgili xususiyatlarining lingvosemiotika tomonidan o'rganilishi.
3. Tilshunoslik va semiotika.
4. Umumiy semiotika va lingvosemiotika.

5. Semiotikada tabiiy belgilar hamda sun'iy belgilar.
6. Til birliklarining belgisiz xususiyatlari.

Til strukturasi va tizimi

1. Tizim va qurilish.
2. Til tizimining ichki tuzilish xususiyati.
3. Lisoniy birliklarda umumiylik-xususiylik, mohiyat-hodisa dialektikasining namoyon bo'lishi.
4. Til strukturasi nazariyasi.

Tilning asosiy va oraliq sath (yarus)lari

1. Tilshunoslikning sathlari va ularni ajratish tamoyillari.
2. Tilning asosiy va oraliq sath (yarus)lari.
3. Til morfologik sathining o'zaro paradigmalar va kategoriyalarga birikuvchi birliklari
4. Sintaktik sath.
5. Tilning leksik-semantik (LS) sathi.
6. Ma'no-lisoniy birliklar mazmuni.
7. Til modellari, kategoriyalari va birliklari, ma'nolarining to'g'ri va ko'chma, struktur jihatdan motivlangan va motivlanmagan, sistemli va asistemli bo'lishi.
8. Til taraqqiyoti va lingvistika aspektlari. Sinxroniya va diaxroniyaning o'zaro zid qo'yilishi.

Til birliklari orasidagi munosabatlar

1. Bir sathga mansub birliklar munosabati.
2. Paradigmatik munosabat.
3. Sintagmatik munosabat.
4. Turli sathga mansub birliklar munosabati.
5. Pog'onali munosabat.

Lisoniy ziddiyat va uning turlari.

1. Paradigma a'zolari o'rtasidagi zidlanishlar va zidlanish turlari.
2. Zidlanish sistemasiga munosabatiga ko'ra zidlanish turlari.
3. Zidlanuvchi a'zolar o'rtasidagi munosabatga ko'ra zidlanish turlari.
4. Zidlanuvchi a'zolarining ma'no farqlash kuchiga ko'ra zidlanish turlari.

Lug'atchilik

1. Korpus nima? Til korpusining elektron kutubxonadan farqi.
2. Korpus turlari:
3. Kompetensiya va kompetentlik. Kompetensiyaning turlari.
4. Elektron lug'atlar haqida ma'lumot bering.
5. Tezaurus (til xazinas) lug'atlar haqida to'xtal.

TAVSIYA ETILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Нурмонов А . Лингвистик тадқиқ методологияси ва методлари. - Т .: 2011.
2. Шермухаммедова Н . Илмий тадқиқот методологияси. - Т ., 2015
3. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики.-М ., 2001.
4. Тилшунослик назарияси ва методологияси. Тузувчи-Х.Дадабоев.-Тошкент,2004.
5. Есенгалиева В . А . Как писать научную работу. Алма-Ата, 1990
6. Екубова М . Жамият таракқиётда ахборотлашув ва ахборот технологияларининг ахамияти. Т ., 2006.
7. Нурмонов А . Структур тилшунослик: илдизлари ва йуналишлари.-Андижон.2008.
8. Нурмонов А . Лингвистик белги назарияси.-Тошкент:Фан, 2008.
9. Реформатский А .А . Введение в языкознание.-М ., 1967.
10. Соссюр Ф . де. Курс общей лингвистики.- М ., 1977.
11. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики.
12. Бушуй Т . Язык в истории развития человеческой мысли.-М ., 2001. -Ташкент: Фан ,2011.
13. Колшанский Г . В . Логика и структура языка .- М ., 1965.
14. Солнцев В . М . Язык как системно-структурное образование.-М., 1971.
15. Каримов С. А . Назарий тилшунослик масалалари. Укув кулланма. - Самарканд, 2012.
16. Дадабоев Х . Тилшунослик назарияси ва методологияси.-Тошкент , 2004.
17. Бушуй Т ., Сафаров Ш . Тил курилиши: таҳлил методлари ва методологияси.-Тошкент: Фан , 2007.
18. Нематов Х ., Менглиев Б ., Хамраева Ш . Тилшуносликнинг методологик масалалари. - Тошкент , 2020
- 19.Нурмонов А.Структур тилшунослик: илдизлари ва йуналишлари.-Андижон.2008.
- 20.Usmanova Sh. “Psixolingvistika” fanidan ma’ruza kurslari. –Toshkent: Universitet, 2014.
21. Belyanin V. P. Psixolingvistika. Uchebnoe posobie. –M.: Flinta, 2008
22. Sayfullayeva R.R., Bobokalonov R.R., Bobokalonov P.R. Neyropsixolingvistika, darslik. Toshkent, Buxoro – 2025. 5-268 b.

Internet saytlari

1. <http://en.wikipedia.org/wiki/Structuralism>
2. <http://www.brocku.ca/english/courses/4F70/struct.html>
3. <http://www.utpa.edu/faculty/mglazer/Theory/structuralism.htm>
- http://www.eng.fju.edu.tw/Literary_Criticism/str

Baholash mezonlari

Kirish sinovi yozma ravishda o'tkazilishi belgilangan bo'lib, 100 ballik mezon asosida baholanadi.

Talabalar javob yozishi lozim bo'lgan variantlarda 5 tadan savol bo'lib, har bir savolning javobiga maksimal 20 balldan ajratiladi.

Har qaysi savolga yozgan javobi quyidagicha baholanadi:

Har bir savol uchun ball.	Yozgan javobiga qo'yiladigan talablar
17,0-20,0	Qo'yilgan savolga to'liq javob bergan. Nazariy jihatlarini yoritishda xatolik va chalkashlikka yo'l qo'yilmagan. Mustaqil ravishda mushohada yuritib bayon etilgan. Amaliy misollar bilan asoslab bayon etilgan. Xulosani to'g'ri shakllantirgan. Fikrlar erkin bayon etilgan.
13,9-16,9	Savolning mohiyatini tushungan. Javobni yoritib bera olgan. Amaliy misollar keltirilgan. Tasavvurga ega. Qisqacha xulosa bergan. Fikrlarni sodda bayon etgan.
10,7-13,8	Savol mohiyatini tushungan. Javob yoritilgan, qisqa shaklda. Misollar bilan asoslanmagan. Xulosa gilingan.
0-10,6	Savolning ayrim elementlarigina yoritilgan, yoki umuman yoritilmagan. Savol bo'yicha aniq tasavvurga ega emas.